УДК 378.016:8.14.113

Янісів Ю. О.,
аспірант,
Дрогобицького державного
педагогічного університету
імені Івана Франка

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІННОВАЦІЙ В УКРАЇНСЬКІЙ ОСВІТІ

У статті аналізується потреба та перебіг впровадження інновацій (інноваційного розвитку) в систему вітчизняної освіти; здійснюється порівняння можливостей приватних і державних закладів освіти; обґрунтовуються першочергові завдання інноваційного розвитку освіти.

Ключові слова: *людина, освіта, традиції, інновації, розвиток.*

В статье анализируется потребность и ход внедрения инноваций (инновационного развития) в систему отечественного образования, осуществляется сравнение возможностей частных и государственных учебных заведений; обосновываются первоочередные задачи инновационного развития образования.

Ключевые слова: *человек, образование, традиции, инновации, развитие.*

The paper analyzes the need and the progress of innovation (innovation development) in the national education system, by comparison between private and public schools; settle innovation priorities for education.

Keywords: *people, education, tradition, innovation, development.*

Розвиток вітчизняної освіти здійснюється за нормативами європейських домовленостей, продиктованих викликами сучасної епохи.

Його характеризують висока динамічність і суперечливість, поєднання традицій та інновацій, запозичення досвіду розвинених країн Європи і світу й з опорою на власний досвід, особливо, накопичений в останнє двадцятиріччя. Сучасна освіта докорінно відрізняється від освіти індустріальної епохи. Як зазначає В. Андрущенко, "в сучасних умовах активно формується нова парадигма освіти, в якій на перший план висувається завдання не просто дати студентові певну суму знань, навичок, а розвинути в нього творчі здібності, мобільність, навчити його оперативно добувати і використовувати інформацію, тобто повноцінно жити та працювати в умовах інформаційного суспільства" [1, с. 3].

У цьому контексті додаткові можливості розвитку освіти вчені пов'язують з появою такого нового сегмента освіти, як "освіта приватна". В. Андрущенко, зокрема, звертає увагу, що приватні заклади освіти в Україні виявились більш придатними для інноваційного розвитку, що пояснюється такими причинами: по-перше, вони не сковані попереднім досвідом, традиціями, які тяжіють над державними закладами освіти з великою історією; по-друге, внаслідок залежності від ринку праці вони змушені оперативно вносити зміни у підготовку фахівців; по-третє, конкуренція з державними навчальними закладами змушує їх постійно бути в пошуку нового, ефективного, що привернуло б до них увагу бажаючих здобути освіту. До цього ж спонукає і такий чинник, як пряма матеріальна залежність від застосування найбільш економічно вигідних форм, методів і засобів навчання та виховання; нарешті, не останню роль відіграє кадрова політика лідерів приватної освіти, спрямована на зосередження у своїх закладах найбільш обдарованих педагогів" [Там само, с. 4–5]. Зрозуміло, ці переваги можуть бути реалізовані лише за умови легітимної діяльності закладів освіти недержавної форми власності. Не секрет, велика кількість таких закладів орієнтована не на освіту, а на "вимивання коштів". Про якість освітніх послуг у них можна говорити лише умовно.

Поява приватних закладів освіти, в свою чергу, підштовхує до інноваційного розвитку державні заклади. В країні створюється своєрідна конкуренція, в основі якої лежать якість освіти та її інноваційний розвиток у відповідності до вимог ринку праці та гармонійного розвитку особистості. В той же час реалізація інноваційних процесів у державній системі вищої освіти стикається з низкою труднощів. По-перше, це відсутність належного фінансування. По-друге, недостатня компетентність органів управління. І, по-третє, консерватизм викладачів і співробітників вищих навчальних закладів.

Українські дослідники свідомі того факту, що стратегічним завданням державної освітньої політики має бути конкурентний вихід

української освіти на світовий ринок інтелектуальних освітніх послуг. "Саме ця продукція духовного виробництва, – пише М. Козловець, – найбільшою мірою відповідає нинішнім і майбутнім глобальним змінам та забезпечуватиме провідні позиції країни в міжнародному співтоваристві" [2, с. 22]. На жаль, в останні роки іноземні громадяни не дуже представлені в українських університетах, незважаючи на порівняно невелику вартість навчання. Так, за даними офіційної статистики, у 2010 році в українських вишах навчалося приблизно 45 тисяч іноземних студентів. Це переважно громадяни В'єтнаму, Йорданії, Ірану, Індії, Китаю, Лівану, Марокко, Сирії, Туркменістану та інших країн, що розвиваються. Але у переліку країн, з яких до нас їдуть здобувати вищу освіту, ми не знайдемо тих, хто приїхав на навчання з країн Європи чи інших високо розвинутих країн. На жаль, українські ВНЗ, які забезпечували достатньо високий рівень підготовки в радянський період, втрачають свій міжнародний авторитет. Тому до нас їдуть студенти з бідних країн, багато з них часто мають переважно суто комерційні (можливість займатися в Україні торгівлею), а не освітні цілі. Такому стану речей сприяє і високий рівень корупції у вітчизняній вищій школі.

Іншою перепоною на інноваційному шляху розвитку української освіти є недостатня мобільність вітчизняних викладачів і студентів, тобто незначна кількість тих, хто пройшов стажування чи наукове відрядження за кордоном і повернувся в Україну. Дуже значна кількість таких спеціалістів залишається в країнах, де науці та освіті приділяється гідне місце в суспільстві. Зазвичай, таке явище переманювання вже підготовлених спеціалістів називається – "відтік мізків" [Там само, с. 26].

Останні десятиліття Україна стала забезпечувати високорозвинені країни не тільки сировинними ресурсами та "інвестувати" незаконно вивезеними валютних капіталами, а й науково-технічними кадрами. Відтік учених ("відтік мізків") з України набув просто загрозливих масштабів. Щороку країну покидає приблизно 6 тисяч наукових працівників, 3–5 тисяч програмістів і спеціалістів з комп'ютерних технологій, а на пошуки роботи від'їжджають до 100 тисяч фахівців з вищою освітою [3]. Дуже багато випускників українських вишів, які пройшли стажування в Європі чи США, залишаються там для продовження науково-навчальної діяльності. Керівництво НАН України та Міністерства освіти щороку визнають прикрі кадрові втрати і визнають, що виходом з цієї ситуації є створення в країні сприятливих умов для реалізації творчого потенціалу молодих вчених. Але ситуація залишається критичною – українська наука та освіта втрачають кращі

кадри, які могли б значно прискорити інноваційний розвиток вітчизняної науки та освіти.

М. Козловець зазначає, що вирішити цю проблему вкрай важко без формування національної ідентичності та патріотизму у молоді. Він наводить у приклад Казахстан, у державному бюджеті якого є стаття, згідно якої щороку молоді казахи відправляються на навчання у найкращі університети світу. Навчатись за кордон їдуть десятки тисяч казахів, і всі вони повертаються на батьківщину і займають провідні позиції в економіці, політиці та освіті. Але якщо припустити, що сучасна Українська держава надасть обдарованим молодим людям (причому не одиницям, а тисячам студентам) фінансово-організаційну можливість навчання за кордоном, варто задатись питанням – чи всі вони повернуться? Тож М. Козловець зазначає, що всі кошти на закордонну освіту можуть виявитися прямими втратами, якщо і надалі існуватиме брак національної ідентичності та патріотизму у молоді. Також потрібно додати, що і рівень заробітної плати у вітчизняній бюджетній сфері не дуже надихає спеціалістів із дипломами престижних іноземних університетів. До того ж, в Україні абсолютно не відпрацьована система державних грантів (яка, до речі, вже розбудована у сусідній Росії), позик на отримання освіти, немає впливових благодійних фондів, які підтримують освіту та науку [4, с. 27].

Антиінноваційні бар'єри в освіті – явище не суто українське, а універсальне, тож потребує систематичного узагальнення.

Значного резонансу набули дослідження Е. Роджерсом ставлення до інновацій, де люди поділяються на такі групи (з приблизним відсотком до загальної кількості): *новатори* – індивіди, які схильні до нового і постійно шукають нове в повсякденній практиці; вони гарно орієнтуються в нововведеннях, схильні до ризику, роблять свій вибір на основі проектування результату (2,5 %); *ранні реалізатори* – ті наслідують новаторів, їхні досягнення, але без ризику, обережно відбирають нововведення; ретельно підраховують можливості запропонованих нововведень (13,5 %); *більшість, яка* освоює вже випробовані практикою новаторів та ранніх реалізаторів інновації, тримає значну дистанцію від ознайомлення з результатами нововведень до прийняття власного рішення; характеризується високим ступенем свободи вибору; орієнтується на різні варіанти дій (34 %); "*пізня більшість*", що вирізняється скептичним ставленням до нововведень як таких, погоджується на них лише під сильним тиском середовища; обмежена у виборі, оскільки орієнтована лише на ті нововведення, які стали

загальновизнаними у професійному середовищі; формально відтворюють запроваджені іншими нововведення (34 %); *ті, хто не визначився*, вирізняються жорсткою орієнтацією на традиційні цінності та досвід попередників, мають обмежене комунікативне поле, не визнають авторитету новаторів; запроваджують нововведення лише тоді, коли останнє стає змістовною та організаційною нормою (16 %). На думку Е. Роджерса, спротив інноваціям зумовлений включенням механізмів психологічного захисту [5, с. 289–290].

І. Дичківська також дослідила антиінноваційні бар'єри – зовнішні та внутрішні завади, які перешкоджають впровадженню нововведень у освітній сфері. До зовнішніх бар'єрів вона відносить соціальні, організаційні, методичні; до внутрішніх – психологічні, які приховують глибинні особистісно-професійні проблеми.

Тому впровадження освітніх інновацій потребує всебічних прикладних досліджень і теоретичних обґрунтувань проблем імплементації нових форм, підходів, технологій у контекст досить консервативного та орієнтованого на збереження традиції механізму освіти, які неможливо та непотрібно руйнувати. В той же час ігнорування інновацій робить освітні інституції анахронічними та маргінальними в сучасних умовах, замість раціонального формування майбутнього такі навчальні заклади орієнтують у минуле (якщо не сказати – у відсталість). Тільки освітні інновації та їх активне впровадження гарантують освіті як соціальному інституту адекватно реагувати на виклики сучасності й стати одним із визначальних чинників розвитку інформаційного суспільства в Україні.

Але не варто забувати про фундаментальний парадокс сучасної освіти, на який звертає увагу російський вчений К. Пігров: інститут освіти, який є за своєю сутністю консервативним і традиційним, неминуче вступає в суперечність з тенденцією інновації, яка постійно заперечує цінності минулого як "застарілого". *Таким чином сучасна освіта є сутнісно-суперечливою та конфліктогенною стосовно освітніх інновацій* [6].

Цю проблему осмислював також Дж. Даніел, який закликав з обережністю ставитись до суто утилітаристських підходів щодо освіти. "Модерністи вважають, – писав він, – що знання важливе саме по собі через його походження, тобто застосування розуму й науки. Для постмодерністів єдиною цінністю знання є його функціональність" [7, с. 11]. Якщо ми забудемо визначальні, "традиційні" цінності освіти, функціоналізація освіти може з часом призвести до її занепаду. Тому

цей теоретик закликає до збереження ціннісного ядра освіти, яке не повинно постраждати від жодних нововведень: "Я вірю в академічну догму, що знання є важливим чинником, і ціную академічний спосіб мислення, який його супроводжує" [8, с. 10].

Однак вітчизняні теоретики застерігають від спроби модернізувати вітчизняну освіту за допомогою псевдо- "інноваційних методик" та "технологій" та за допомогою "розмов" на конференціях та профільних засіданнях Міністерства освіти. М. Култаєва охарактеризувала відповідні зусилля чиновників від освіти таким чином: "…підвищена активність у галузі методичних розробок є показником стагнації педагогічного мислення, що має негативні наслідки і для тих, хто вчить, і для тих, хто навчається" [9, с. 337]. Таку точку зору поділяє також М. Ліпін, який слушно відмічає, що інноваційна діяльність, що не містить у собі творчості, приречена на безплідність, на симуляцію інновацій [10, с. 140]. Він стверджує, що подібний підхід до впровадження інновацій у вітчизняну освіту може стати засобом "керованого застарівання". Цьому сприяє така тенденція, що інновації заради ринкового успіху, зміни заради погоні за новизною стають суттєвою проблемою нашого часу. Україні, як країні, що розвивається, теж складно поки що опанувати інноваційний характер сучасного глобалізованого світу. Сподівання вітчизняних політиків на потужність економічних інновацій затьмарює відсутність тих, хто може, а головне, хоче управляти цими процесами. Вітчизняна еліта марить про науково-технічні та технологічні інновації для економічного росту, залишаючи без належної уваги їх підґрунтя – соціокультурні умови для інноваційного розвитку. "Необхідні для інноваційної діяльності свобода та автономія індивідуума, – пише М. Ліпін, – майже відсутні в державних установах з притаманною їм адміністративно-авторитарною системою управління" [11, с. 142].

Авторитарне минуле пострадянського простору глибоко вкоренилося в більшості сферах нашого життя, в тому числі і в способах організації інноваційної діяльності, що особливо яскраво виявляється у вітчизняних державних організаціях. М. Ліпін вважає, що модель управління, яка використовується ними, є безнадійно застарілою, і це стосується всіх державних органів, підприємств та установ [12, с. 143]. Тому складається парадоксальна ситуація, за якої на сьогодні держава є не стільки "головним двигуном" для інноваційного розвитку, скільки системним фактором, що унеможливлює їх успішне впровадження у всі сфери соціального та економічного життя. Паралізованій

чиновницьким всевладдям, застиглій авторитарній державі та олігархічній системі економіки не потрібні справжні інноваційні процеси – вони загрожують її "райському" (завдяки небаченому раніше рівню корупції та казнокрадства) існуванню. Тому тихий опір інноваціям у рамках цієї системи чиниться на всіх рівнях системи через їх симуляцію. Псевдореформи та псевдоінновації в державних секторах (медицині, освіті, армії, міліції, державній службі) – це симуляція реакції на сучасні виклики глобалізації.

Зрозуміло, що в рамках такої псевдоінноваційної моделі управління ефективність буде вкрай низькою. М. Ліпін вважає, що одним із факторів, які визначають такий стан управління у вітчизняних державних установах, є майже повна відсутність "менеджменту наукових і творчих процесів" [Там само, с. 144].

Орієнтиром інноваційної освітньої діяльності має бути особистість, що передбачає зусилля щодо створення сприятливих умов формування особистості, на всезагальну основу особистості. Такою основою в класичній філософській традиції М. Ліпін вважає *свободу та творчість*, тобто здатність людини бути таким началом буття, що не детермінується зовнішніми причинами, а самодетермінується, саме себе творить. Освітній процес повинен організовуватися як адекватний людському буттю, а не авторитарно-бюрократичній моделі організації та управління процесом освіти. Без свободи гине і творчість, і можливість якісних соціально-культурних інновацій [Там само, с. 144].

Інноваційний розвиток освіти, на думку вітчизняних дослідників, гальмується неготовністю багатьох педагогів і керівників до інноваційної освітньої діяльності, сприйняття та застосування інновацій. Ця проблема стає надзвичайно актуальною останнім часом, коли набули поширення нові інноваційні освітні технології, застосування яких відповідає потребам і запитам сучасної учнівської молоді, надає певні конкурентні переваги навчальним закладам. Вимогою новітнього часу є інноваційна освіта, яка заснована на інтеграції найбільш сучасних і ефективних технологій з інтенсивною науковою діяльністю відповідно до потреб ринкової економіки та демократичної культури. Інноваційні педагогічні технології стають типовим явищем освітянської практики, готовність до їх застосування – вимогою до всіх педагогів [13, с. 72].

Готовністю педагога до інноваційної діяльності є *ціннісна настанова*, яка мобілізує особистість на створення інновацій, їх освоєння та використання. Готовність до інноваційної діяльності поєднує соціально-

психологічну готовність педагога та його професійну підготовленість [Там само, с. 72]. Варто додати до цього матеріальну зацікавленість і соціальну захищеність педагога, чим нехтує державна система освіти в Україні. Статистика свідчить – за час незалежності в Україні кількість студентів на 10 тис. населення в цілому зросла (з 310 до 392), однак частка студентів педагогічних вищих навчальних закладів знизилася (з 11 % у 1998 р. до 8 % у 2000 р.), що пов'язано передусім з низькою заробітною платою вчителів. Варто поставити риторичне запитання: чи буде бідний педагог спроможний сприймати освітні інновації? Якщо деталізувати його: чи може бідний педагог придбати персональний комп'ютер і програмне забезпечення, чи може оплатити інноваційне навчання за кордоном і т. ін.?

Україна успадкувала застарілу структуру підготовки педагогічних кадрів, що дісталася їй з радянських часів. Вимоги сучасного життя суттєво відрізняються від можливостей існуючої системи педагогічної освіти, яка не має ефективних механізмів реагування на нові соціальні умови. Неадекватність системи педагогічної освіти, зазначає переважна більшість вітчизняних дослідників, стримує реформування освіти. Така освіта не здатна слугувати зростанню економіки України та процвітанню її громадян. Брак кваліфікованих педагогів унеможливить суттєву частину перспективних реформаційних проектів у нашій державі. Тому педагогічна освіта в Україні потребує удосконалення і почасти реформування шляхом внесення інновацій задля досягнення нового рівня її якості, що відповідатиме потребам української школи XXI століття. Подальшого вирішення потребують такі завдання: збільшення розміру оплати педагогічної праці та фінансування підготовки учителів; створення системи підготовки вчителів до інноваційної освітньої діяльності та перепідготовки професорсько-викладацького складу для педагогічних навчальних закладів і закладів післядипломної педагогічної освіти; створення системи профорієнтаційної роботи та відбору здібної молоді для навчання у вищих педагогічних закладах освіти та стимулювання професійного росту педагогічних кадрів і їх педагогічної майстерності; визначення правового статусу педагогічних працівників, вищої та післядипломної педагогічної освіти; створення державних стандартів вищої та післядипломної педагогічної освіти; забезпечення широкого і постійного доступу вчителів до інформації та засобів комунікації [14, с. 79].

Узагальнюючи дослідження, можна зробити такі попередні висновки: інновації в освіті – об'єктивний і незворотний процес, зумовлений

якстаномсучасногонаукового,технологічного,соціально-економічного та культурного розвитку людства; вони сприяють досягненню основної мети глобалізованого людства – сталого розвитку, покращанню якості людського життя та збереженню потенціалу людяності шляхом розвитку окремої особистості та людських спільнот; розробка та впровадження інновацій у навчальний і виховний процес є важливою соціально-педагогічною проблемою, яка потребує практичного вирішення та теоретичного обґрунтування; освітні інновації мають бути науково обґрунтованими та коректними; основним змістом наукового управління інноваційним процесом в освіті є вивчення, оволодіння, пропаганда та впровадження передового досвіду; нововведення в освітній сфері мають поєднувати *найкращий світовий досвід* і вітчизняні традиції, а слугувати як інтересам особистості, так і національним інтересам нашого суспільства; інноваційна активність професорсько-викладацького складу та студентів має ефективно заохочуватись і стимулюватись на всіх рівнях (вузівському, міністерському, загальнонаціональному) в матеріальному та духовному вимірах; керівництво і вчені ради всіх навчальних закладів повинні виробити та затвердити програми безперервної інноваційної підготовки для викладацького складу та для тих, хто навчається. Контроль за виконанням програм повинен здійснюватись на всіх рівнях освітнього процесу.

Успіх багато в чому залежатиме від того, наскільки усі зацікавлені сторони – неурядові організації, передусім освітянські, наукові інституції, педагоги, батьки, громадськість зможуть налагодити процес комунікації з Міністерством освіти і науки – головним суб'єктом трансформації системи освіти України – щодо проблем, цілей та засобів інноваційного розвитку освіти.

Література

1. Приватна вища школа України на шляху інновацій : монографія / Віктор Андрущенко, Борис Корольов, Валентина Астахова та ін. ; за ред. В. Андрущенка та Б. І. Корольова. – Х. : Вид-во НУА, 2005. – 320 с.

2. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

3. Миколюк О. Чому українські виші не конкурентоспроможні? / Оксана Миколюк // День. – 2011. – 1 червня. – С. 6. ; Пінчук Є. А.

Суб'єкти освіти та базисні освітні практики : проблеми трансформації / Є. А. Пінчук // Практична філософія. – 2010. – № 81. – С. 71.

4. Інновації у вищій освіті: проблеми, досвід, перспективи : монографія / за ред. П. Ю. Сауха. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2011. – 444 с.

5. Феномен інновацій: освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка. – 2008. – 472 с.

6. Пигров К. С. Диалектика инноваций и образования [Електронний ресурс] / К. С. Пигров. – Режим доступу:

http://anthropolo-gy.ru/ru/texts/pigrov/educinnov_01.htm. – Назва з екрана.

7. Даніел Дж. Освіта в новому постмодерністському світі / Дж. Даніел // Людина і світ. – 2003. – № 8–9 (515–516). – С. 10–14.

8. Даніел Дж. Освіта в новому постмодерністському світі / Дж. Даніел // Людина і світ. – 2003. – № 8–9 (515–516). – С. 10–14.

9. Култаєва М. Логіка педагогічного мислення та його алогізм / М. Култаєва // Філософсько-антропологічні студії. – Європейський вектор та основні цінності української гуманістики. – К., 2000. – С. 333–338.

10. Ліпін М. В. Творчість та інновація як орієнтири розвитку освіти / М. В. Ліпін // Феномен інновацій : освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – С. 121–168.

11. Ліпін М. В. Творчість та інновація як орієнтири розвитку освіти / М. В. Ліпін // Феномен інновацій : освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008. – С. 121–168.

12. Ліпін М. В. Творчість та інновація як орієнтири розвитку освіти / М. В. Ліпін // Феномен інновацій : освіта, суспільство, культура : монографія / за ред. В. Г. Кременя. – К. : Педагогічна думка, 2008.

13. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації. Аналітичне дослідження : [Проект ПР ООН, МФ "Відродження"] / В. Олійник (керівник проекту), Я. Болюбаш, Д. Даниленко, В. Довбищенко. І. Єрмаков, С. Клелко ; за ред. П. Згаги. – Полтава – К. : ПОІППО, 2003. – 102 с.

14. Система педагогічної освіти та педагогічні інновації. Аналітичне дослідження : [Проект ПР ООН, МФ "Відродження"] / В. Олійник (керівник проекту), Я. Болюбаш, Д. Даниленко, В. Довбищенко. І. Єрмаков, С. Клелко ; за ред. П. Згаги. – Полтава – К. : ПОІППО, 2003. – 102 с.